

МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И ЛИШЕЊЕ СЛОБОДЕ МАЛОЉЕТНИКА

УДК: 343.915-053.6	DOI: 10.7251/BPGBL1215137G	Научна критика, полемика или осврт
--------------------	----------------------------	---------------------------------------

Др Николина Грбић-Павловић*

Апстракт: Лишење слободе малољетника, које се остварује преко заводских васпитних мјера и казне малољетничког затвора, као и преко кривичнопроцесне установе притвора, представља за малољетног учиниоца кривичног дјела најтежу кривичну санкцију, односно, најтежу мјеру за обезбјеђење присуства малољетног делинквента у кривичном поступку. Зато сматрамо да је ову проблематику потребно посматрати и у свјетлу међународних докумената, односно у области усклађености домаћег законодавства које се бави овом проблематиком са међународним документима. Тако, ауторка у овом раду разматра међународне стандарде који су у вези са лишењем слободе малољетника.

Кључне ријечи: међународни стандарди, лишење слободе, малољетници.

УМЈЕСТО УВОДА

У периоду послије Другог свјетског рата, захваљујући томе што је свијет био ужаснут размјерама злочина извршених у име идеологије, нарочито над лицима по разним основима лишеним слободе, услиједило је доношење низа међународноправних докумената којима су се настојала штитити основна људска права и слободе (Соковић, 2005: 711). Тако је питање лишења слободе предвиђено низом универзалних међународних докумената Уједињених нација, као што су Општа декларација о људским правима из 1948. године (*The European Convention on Human Rights (formally the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)*), усвојена од стране Савјета Европе 1950. године, а ступила на снагу 3. септембра 1953. године) и Међународни пакт о грађанским и политичким правима из 1966. године, затим

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; email: nikolinagrbc@blic.net*

регионалним документима о људским правима као што су Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода из 1950. године (*The European Convention on Human Rights (formally the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)*), усвојена од стране Савјета Европе 1950. године, а ступила на снагу 3. септембра 1953. године), Повеља о основним правима у Европској унији из 2000. године (*Charter of Fundamental Rights of the European Union*, свечано прокламована од стране Европског парламента, Савјета министара и Европске комисије 7. децембра 2000. године, а ступила на снагу Лисабонским уговором 1. децембра 2009. године), Америчка декларација о правима и дужностима човјека из 1948. године (*The American Declaration of the Rights and Duties of Man*, усвојена на Деветој међународној конференцији америчких држава у Боготи – Колумбија, 2. маја 1948. године), Афричка повеља о правима човјека и народа из 1981. године (*The African Charter on Human and Peoples' Rights*, усвојена од стране Скупштине шефова држава и влада Организације афричке уније (данас Афричке уније) 7. јуна 1981. године, а ступила на снагу 21. октобра 1986. године), Општа исламска декларација о људским правима из 1981. године (*Universal Islamic Declaration of Human Rights*, усвојена од стране Исламског савјета Европе 19. септембра 1981. године), те уставима и повељама о људским правима појединих држава широм свијета (Павловић, 2010).

ЛИШЕЊЕ СЛОБОДЕ МАЛОЉЕТНИКА ПРЕМА МЕЂУНАРОДНИМ СТАНДАРДИМА

Борба за заштиту људских права најприје се водила у вези са гаранцијама од арбитарног лишења слободе, те су из тог разлога међународни стандарди и код малољетних учинилаца кривичних дјела најважнији. О лишењу слободе малољетних лица говори се у члану 5. (1) г Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода којим се допушта високој уговорној страни лишење слободе малољетног лица у циљу васпитног надзора или како би се малољетно лице које је учинило кривично дјело извело пред надлежне органе. Пред Европским судом за људска права је релативно мали број оваквих предмета по Конвенцији. Међутим, у два предмета (Voamag против Белгије 1988. године и I. D. G. против Ирске 2002. године), Европски суд за људска права је утврдио да су наведене државе прекршиле члан 5. (1)г тиме што су лишење слободе малољетника правдале „васпитним надзором“, а заправо се радило о смјештају у затвор или другу институцију, гдје такав затвор није био могућ (Гомиен, 2005: 41).

Међународни пакт о грађанским и политичким правима из 1966. у члану 7. понавља општу забрану мучења, док се у члану 10. директно

спомиње затвореник, гдје се захтијева да се са свим лицима која су лишена слободе поступа човјечно и са поштовањем достојанства човјека. Уз то, овдје се државама поставља обавеза одвајања осумњичених од осуђених лица, а у складу с њиховим статусом неосуђених лица, те обавеза одвајања малољетних лица од осталих (Плеић, 2010).

Осим основних људских права, затвореници уживају и посебна права која произилазе из њиховог специфичног положаја и услова у којима издржавају казну затвора. Ова су права обликована у стандарде и начела утврђена актима међународних организација, Уједињених нација на свјетском нивоу, те Савјета Европе на регионалном нивоу. И једни и други настоје забранити одређена поступања и поставити главна начела која се темеље на поштовању људског достојанства и рехабилитације затвореника (Плеић, 2010).

Поред положаја осуђених лица и њиховог живота у затвору, најзначајнији документи Уједињених нација прокламују забрану мучења. Године 1984. донијета је посебна Конвенција против тортуре и других сурових, нечовјечних или понижавајућих поступака или кажњавања (*The Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, усвојена је од Генералне скупштине Уједињених нација Резолуцијом број 39/46 од 10. децембра 1984. године, а ступила на снагу 26. јуна 1987. године). На основу ове Конвенције државе чланице су у обавези да предузму дјелотворне законске и извршне, као и све друге мјере како би спријечиле свако мучење на својој територији, укључујући и обавезу да активно истраже све акте мучења, чак и без формалне пријаве да је тортура почињена (Соковић, 2006: 569).

Генерална скупштина Уједињених нација је 1988. године усвојила Скуп принципа о заштити свих лица у било ком облику притвора или затвора (*Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment*, усвојен је од Генералне скупштине Уједињених нација Резолуцијом број 43/173 од 9. децембра 1988. године. Доступно на: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp36.htm).

Уколико је малољетно лице притворено или затворено, а не разумије своја права, с њима ће га упознати надлежни орган (Принцип 16). Такође, посебна пажња се посвећује обавјештавању родитеља или старатеља о притварању или затварању малољетника. Надаље, Принцип 18 се односи на нека права притворених или затворених малољетника као што су: да имају право да комуницирају са својим браниоцем у пуној повјерљивости, право да их бранилац посјети, да се комуникација са браниоцем може визуелно пратити, али не и слушати, те да садржај комуникације (уколико је слушан) између браниоца и малољетника не може представљати доказни материјал, осим ако не представља планирање или наставак вршења кривичног дјела.

Лишење слободе малољетних лица регулисано је у готово свим

међународним документима који се односе на дјецу и малољетничко правосуђе (Stapleton; Van Zyl Smit; Nazarova, 2008: 112). Као полазна тачка, а с обзиром на озбиљну природу и ризике лишења слобода, члан 37 (б) Конвенције о правима дјетета налаже да лишавање слободе према дјечи "...мора да се користи само као посљедња могућа мјера и то у најкраћем могућем трајању." Чланом 37 (в) је предвиђено да се са сваким дјететом лишеним слободе хумано поступа, уз поштовање рођењем стеченог достојанства и на начин који уважава потребе особа његовог узраста. Поред ових основних принципа, дјеца лишена слободе уживају низ додатних права, као што су: да лишавање слободе мора бити у складу са законом (чл. 37 (б)); право да одржавају контакте са породицом (чл. 37 (в)); да ће дјеца бити одвојена од одраслих, изузев уколико то није у њиховом најбољем интересу (чл. 37 (в)); право на брз приступ правној и другој помоћи (чл. 37 (д)); право заштите или лијечења физичког или менталног здравља дјетета, односно право на периодичну провјеру обезбијењеног третмана и све друге околности од значаја за његово збрињавање (чл. 25); право да оспоре законитост лишавања слободе пред судом или другим надлежним, независним и непристрасним органима и право на брзу одлуку (чл. 37 (д)) (Cirigliani, 2007: 29).

Као и Конвенција о правима дјетета, Пекиншка правила дефинишу да мјеру истражног притвора треба примјењивати само у крајњој нужди и у најкраћем трајању. Истражни притвор треба замијенити другим мјерама, попут појачаног надзора, интензивне бриге или смјештаја у васпитне установе. Правило 17.1(б) такође одређује да ограничавање личне слободе малољетника долази у обзир само након брижљивог процјењивања свих околности случаја и да треба да буде сведено на најмању могућу мјеру. Наведеним правилом се указује да строги репресивни приступи не долазе у обзир када су у питању малољетници. Санкција у виду лишавања слободе може се примијенити само у случају када се малољетнику суди за тешко кривично дјело које је извршено насиљем према другом лицу или ако се ради о упорном понављању тежих преступа, односно у случајевима гдје не постоји други адекватан начин реаговања на почињене деликте (Правило 17.1(в)). Смјештај малољетника у затворску установу мора увијек бити крајње средство и смије се примијенити на најмање потребно временско раздобље (Stapleton; Van Zyl Smit; Nazarova, 2008: 113-114).

Најкомплетнији скуп минималних стандарда, права и процедура којима се треба водити у свим случајевима дјеце која су лишена слободе представљају Правила Уједињених нација за заштиту малољетника лишених слободе, познатија под називом Хаванска правила. Правила о заштити малољетника лишених слободе сачињена су као допуна Стандардних минималних правила Уједињених нација за малољетничко правосуђе (Пекиншка правила), првог свеобухватног инструмента за

малољетничко правосуђе који су усвојиле Уједињене нације. У том смислу, правила о заштити малољетника лишених слободе сматрају се једним од кључних и интегралних инструмената у области малољетничког правосуђа. Правила о заштити малољетника лишених слободе у суштини садрже већину одредаба садржаних у Стандардним минималним правилима УН за поступање са затвореницима (Усвојена 30. августа 1955. године на Првом конгресу УН о спречавању криминалитета и поступању са преступницима, одобрена од стране Економског и социјалног савјета УН резолуцијом 663 С од 31. јула 1957. године, а допуњена од стране Економског и социјалног савјета УН резолуцијом 2076 од 13. маја 1977. године) и унапређују их тако да оне одговарају специфичним правима и потребама дјече. Ова правила уређују темељна начела извршавања казне затвора и постављају руководећа начела за затворенике. Правила намећу обавезу одвајања различитих категорија затвореника с обзиром на пол, године и ранији живот, прописују минималне услове смјештаја, здравствене заштите и личне хигијене, право на жалбу, контакте с вањским свијетом, погодности затвореника, рад у затвору, наставу и разоноду. У Руководећим начелима се истиче, између осталог, да затворски систем не смије појачавати патњу, осим оне која је својствена самој казни, да је сврха и оправдање казне заштита друштва и ресоцијализација, те да институционални режим треба тежити смањењу разлика које постоје између живота у затвору и живота на слободи. Примјена начела захтијева индивидуализацију третмана и еластичан систем класификације затвореника у групе. Иако правно необавезујућа, она имају велику улогу и утицај на национална законодавства и праксу.

Хаванско правило 11. (б) дефинише појам лишавања слободе као било коју врсту хапшења или затварања или смјештања лица по наређењу било које правосудне, административне или друге јавне власти, у јавну или приватну установу, коју лице не може слободно да напусти (Stapleton; Van Zyl Smit; Nazarova, 2008: 114). Лишавање слободе треба да се врши под условима и околностима које обезбјеђују поштовање људских права малољетника. Малољетницима лишеним слободе не смију, из било којих разлога везаних за њихов статус, бити ускраћена грађанска, економска, политичка, социјална или културна права која им припадају према националном или међународном праву, а која су спојива са лишавањем слободе. Правила се примјењују на све врсте и моделе установа за лишавање слободе у којима су затворени малољетници.

Хаванским правилима утврђују се „основне претпоставке“, са циљем обезбјеђења поштовања права и безбједности малољетника, те развоја психичке и физичке добробити дјетета. Хаванска правила утврђују да лишавање слободе малољетника буде коришћено као крајње средство и у најкраћем могућем трајању. Дужина трајања санкција треба да буде одређена од стране судске власти, са могућношћу ранијег отпуштања

малољетника лишеног слободе (УНДП, 1998: 112). Правилима је прописано да је обавезно поштовање вјерских и културних права дјетета, затим право дјетета на преводиоца кад год је то неопходно, посебно током медицинских испитивања и дисциплинских поступака. Потребно је омогућити контакт малољетника и локалне заједнице, те јачати свијест у јавности о значају припреме малољетника за повратак у заједницу.

Поред основних перспектива и домена и примјене правила, третмана малољетника који су у притвору или чекају суђења, највећи дио правила су стандарди који се односе на управљање објектима у којима су смјештена дјеца лишена слободе. Ова правила покривају велики број области као што су: вођење евиденција, пријем, регистрација, рад и смјештај, физичка средина, образовање и рад, рекреација, религија, медицинско старање, биљежење болести, повреда или смрти, везе са заједницом, ограничења физичке принуде и употреба силе, дисциплински поступци, контрола и жалбе, повратак у заједницу и особље. У цјелини, Хаванска правила обезбјеђују информативни преглед свих релевантних принципа и на тај начин представљају практичан водич за обезбјеђивање права дјеце која су лишена слободе.

Хаванска правила треба да се користе као допуна свим осталим релевантним инструментима Уједињених нација везаним за права дјетета лишеног слободе, односно морају бити укључена у национална законодавства. Приликом примјене затворске казне на малољетнике, наведена Правила би требало сматрати примарним важећим међународним инструментом. На европском регионалном нивоу, за малољетнике лишене слободе од значаја су и Европска затворска правила (*Recommendation Rec (2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules*, усвојена од Комитета министара Савјета Европе 11. јануара 2006. године).

Тако се у Правилу 35.3 наводи да ће се дјеца у затвору чувати у дијелу затвора који је одвојен од оног у којем су смјештена одрасла лица, осим ако се сматра да је то у супротности са најбољим интересима дјетета (Правило 35.3). Уколико су дјеца затворена заједно са одраслим лицима, обезбиједиће се да дјеца, поред услуга које су на располагању свим затвореницима, имају приступ социјалним, психолошким, образовним и вјерским активностима, као и рекреативним програмима, односно оним програмима и активностима које су доступне дјечи у заједници (Правило 35.1). Сваки затвореник који је дијете и који подлијеже обавезном образовању треба да има приступ том образовању (Правило 35.2), а сваком дјетету које напусти затвор пружиће се додатна помоћ (Правило 35.3).

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

Корпус о универзално признатим људским правима и слободама укључује и „специјална“ права малољетних лица, са израженим одређењем за посебну и јачу заштиту и развој малољетника. Одредбе из ове области у међународним конвенцијама имају императивно значење за државе које су их ратификовале. Ради се о подручју у коме је свијест друштва о њиховом поштовању као „највиших“ стандарда достигла веома завидан ниво (Мрвић-Петровић; Грбић, 2009).

Правосудни систем за малољетнике мора се заснивати на основним принципима међународног права, као што су најбољи интерес дјетета, право на живот, опстанак и развој, недискриминација и поштивање мишљења дјетета. Потенцирањем добробити малољетника и обезбјеђивањем да свака реакција према малољетним преступницима увијек буде у сразмјери (принцип сразмјерности) са околностима које се тичу и преступника и преступа, не узима се у обзир само тежина преступа, него се цијене личност и личне карактеристике малољетника.

ЛИТЕРАТУРА

- Cipriani, D. J. (2007). *Children, their Rights, and the Beginning of Criminal Responsibility - An International Children's Rights Perspective*. Draft Ph.D. Dissertation, Vrije Universiteit Faculty of Law, Amsterdam.
- Stapleton, A., Van Zyl Smit, D., Nazarova, D. (2008). *A Compendium of Comparative Prison Legislation*. London: Penal Reform International, First edition.
- Бејатовић, С. (2008). Међународни правни стандарди о лишењу слободе и Устав Републике Србије. *Правна ријеч, број 15, 2008, 37–51*.
- Гомиен, Д. (2005). *Кратки водич кроз Европску конвенцију о људским правима*. Стразбур: Савјет Европе.
- Мрвић-Петровић, Н., Грбић, Н. (2009). Алтернативне кривичне санкције према малолетницима у Републици Српској. *Правни живот, број 10, 2009, 547–559*.
- Павловић, З. (2010). Притвор, међународни стандарди и домаће право, *Педагошка стварност, вол. 56, број 9–10, 2010, 758–779*.
- Плеић, М. (2010). Међународни инструменти заштите права затвореника и надзора над суставом извршавања казне затвора, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу, вол. 17, број 1, 2010, 307–331*.
- Радуловић, Д. (1990). О притвору и поступку према малољетницима, *Годишњак Правног факултета у Бањалуци, број XIV, Универзитет „Буро Пуцар Стари“, Бањалука, 1990, 77–85*;

Соковић, С. (2005). Извршење казне затвора – релевантни међународни стандарди, *Правни живот*, број 9, 2005.

Соковић, С. (2006). Ново казнено законодавство и међународни стандарди – забране тортуре, мучења, нехумани и понижавајући поступци и кажњавања, *Зборник радова Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006.

Шкулић, М., Стевановић, И. (1999). *Малолетни делинквенти у Србији – нека питања материјалног, процесног и извршног права*. Београд: Југословенски центар за права детета.

Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment, усвојен је од Генералне скупштине Уједињених нација Резолуцијом број 43/173 од 9. децембра 1988. године.

Charter of Fundamental Rights of the European Union, свечано је прокламована од стране Европског парламента, Савјета министара и Европске комисије 7. децембра 2000. године, а ступила је на снагу Лисабонским уговором 1. децембра 2009. године.

Recommendation Rec (2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules, усвојена је од Комитета министара Савјета Европе 11. јануара 2006. године.

The African Charter on Human and Peoples' Rights, усвојена је од стране Скупштине шефова држава и влада Организације афричке уније (данас Афричке уније) 7. јуна 1981. године, а ступила на снагу 21. октобра 1986. године.

The American Declaration of the Rights and Duties of Man, усвојена је на Деветој међународној конференцији америчких држава у Боготи – Колумбија 2. маја 1948. године.

The Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, усвојена је од Генералне скупштине Уједињених нација Резолуцијом број 39/46, 10. децембра 1984. године, а ступила на снагу 26. јуна 1987. године.

The European Convention on Human Rights (formally the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms), усвојена је од стране Савјета Европе 1950. године, а ступила на снагу 3. септембра 1953. године.

The Universal Declaration of Human Rights, усвојена је од Генералне скупштине Уједињених нација Резолуцијом број 217 А (III) од 10. децембра 1948. године.

Universal Islamic Declaration of Human Rights, усвојена од стране Исламског савјета Европе 19. септембра 1981. године.

Доступно на: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp36.htm

Стандарди и норме Уједињених народа из области кривичног правосуђа, Развојни програм Уједињених народа, Одјел за економска и социјална

Међународни стандарди и лишење слободе малолетника

питања, Центар за међународну превенцију криминала, УНДП, 1998, стр. 112.

Стандардна минимална правила УН за поступање са затвореницима; усвојена 30. августа 1955. године на Првом конгресу УН о спречавању криминалитета и поступању са преступницима, одобрена од стране Економског и социјалног савјета УН резолуцијом 663 С од 31. јула 1957. године, а допуњена од стране Економског и социјалног савјета УН резолуцијом 2076 од 13. маја 1977. године.

INTERNATIONAL STANDARDS AND APPREHENSION OF MINORS

Nikolina Grbić-Pavlović, PhD*

Abstract: The apprehension of minors, which is carried out in a form of institutional correctional measures and juvenile prison, as well as in a form of detention, is the most serious criminal sanction for a juvenile offender, i.e., the toughest measure for ensuring the presence of a juvenile offender in a criminal proceeding. Therefore, we believe that this issue needs to be treated in the light of international documents or in the field of harmonization of relevant national legislation with international documents. Therefore, in this paper the author considers the international standards that are related to the apprehension of minors.

Key words: international standards, apprehension, minors.

---

* Police College, University of Banja Luka; email: nikolinagrbić@blic.net